

Горошко В.В.
*студентка юридичного факультету
Тернопільського національного
економічного університету
Науковий керівник: к.ю.н., старший викладач
кафедри міжнародного права
та міграційної політики ТНЕУ
Марценко Н.С.*

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ПРАВОСУБ'ЄКТНОСТІ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ У ПРИВАТНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ ТА ДЕЯКИХ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Серед суб'єктів приватного права важливе місце у правовідносинах посідають фізичні особи. Як відомо, передумовою участі фізичної особи у цивільних правовідносинах є правосуб'єктність. Проблема визначення правосуб'єктності фізичних осіб набуває особливого значення при вирішенні питання правового статусу фізичних осіб у приватному праві, а тому є однією із найбільш дискусійних і потребує постійного дослідження та вдосконалення з огляду на динамічний розвиток приватного права та самих правовідносин.

Відповідно до статті 6 Загальної декларації прав людини 1948 р. [4] та статті 16 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права 1966 р. [6] кожна людина має право на визнання її правосуб'єктності. В силу законодавчої юрисдикції держава встановлює юридичний статус фізичних осіб і таким чином регулює їх правовий статус та правосуб'єктність. Перш за все слід відмітити, що під фізичними особами у цивільному праві прийнято розуміти людину, як учасника цивільних відносин (стаття 24 Цивільного кодексу України – далі ЦК України). При цьому, у приватній правосуб'єктності домінує саме правоздатність, що відзначено більшістю дослідників, які працюють у галузях приватного права. Наприклад, С. Братусь підкреслював, що «правоздатність та правосуб'єктність є рівнозначними поняттями» [1, с. 29–32]. Вперше думка про однорідність даних понять у приватноправовому регулюванні знайшла своє місце у Цивільному кодексі Франції (Кодексі Наполеона), прийнятому у 1804 р. (у ст. 7 та ст. 8 якого зазначається, що «кожен француз користується цивільними правами, а здійснення цивільних прав не залежить від здійснення політичних прав, котрі набуваються та зберігаються згідно з конституційними та виборчими законами») [2, с. 30].

Однак, попри вказану правову позицію, у більшості наукових джерел прийнято вважати, що до складу правосуб'єктності фізичної особи входять три елементи, такі як: правоздатність – передбачена нормами права здатність особи мати суб'єктивні юридичні права і виконувати юридичні обов'язки; дієздатність – передбачена нормами права здатність особи самостійно, своїми усвідомленими діями (бездіяльністю) здійснювати (дотримуватися, виконувати, використовувати) суб'єктивні права та юридичні обов'язки та деліктоздатність – передбачена нормами права здатність нести відповідальність за вчинене правопорушення. При цьому передумовою останньої є осудність, тобто здатність у момент здійснення правопорушення усвідомлювати свої дії та керувати ними.

Виходячи із вказаної позиції, правосуб'єктність є ширшим поняттям від правоздатності, оскільки включає у себе останню. Однак, об'єктивним видається висновок про те, що без правоздатності інші елементи правосуб'єктності неможливо реалізувати. Тому правоздатність є первинною та основною умовою для реалізації дієздатності та деліктоздатності. З цього приводу, у літературі зазначається, що невизнання правоздатності людини рівнозначно спричиненню правової смерті людині¹.

Отже, правоздатність є невід'ємною юридичною властивістю фізичної особи.

Тлумачення правоздатності через дуалізм прав і обов'язків є усталеним і дотепер заперечень не викликало. Не випадково саме в такому вигляді дане правило закріплене у ст. 25 ЦК України, згідно з якою «правоздатність – це належне кожній фізичній особі і невід'ємне від неї право, яке полягає в здатності мати будь-які права та обов'язки, що допускаються законом» [9]. Така дуалістична сутність правоздатності потребує відповіді на актуальне питання: які саме обов'язки мають фізичні особи – суб'єкти права? Самостійне існування людини починається з моменту її народження. Прийнято вважати, що з цього ж моменту вона стає правоздатною особою, але які обов'язки має новонароджена дитина? Іншими словами, які обов'язки має та фізична особа – суб'єкт права, що не усвідомлює значення своїх дій, не має можливості керувати ними?

Безумовно, що рівність правоздатності у фізичних осіб – суб'єктів права не означає, що кількість прав і обов'язків, що належать одному суб'єкту, дорівнює правам та обов'язкам, що належать іншому. Прийнято вважати, що рівність правоздатності означає рівну можливість у придбанні прав та обов'язків. Але й така теза викликає сумнів, враховуючи, наприклад, стан новонародженої дитини у порівнянні зі станом психічнохворої особи, яка визнана судом недієздатною внаслідок хронічного, стійкого психічного розладу відповідно до ст. 39 ЦК України.

Отже, правоздатність – це лише загальна, абстрактна можливість мати права чи обов'язки. Натомість конкретні права й обов'язки виникають з підстав, передбачених законом – юридичних фактів. Тому за рівної правоздатності всіх людей конкретні права фізичної особи різняться залежно від її віку, майнового стану, стану здоров'я тощо. А обсяг та характер прав і свобод, наданих фізичній особі, залежать від економічних, соціальних і національних особливостей розвитку кожної держави.

Разом з тим, потребує уточнення зміст ще однієї складової правосуб'єктності – дієздатності. Традиційно вона розуміється, як здатність своїми діями набувати для себе прав і самостійно їх реалізовувати, а також здатність своїми діями створювати для себе обов'язки та самостійно їх виконувати. «Дієздатність, на відміну від правоздатності, залежить від віку, фізичного стану особи, а також інших особистих якостей людини, що з'являються у неї в міру розумового, фізичного, соціального розвитку. Дієздатність, як і правоздатність – це також здатність особи, але вже не

¹ Слід відмітити, що інститут цивільної смерті виник ще в римському праві і зберігався в законодавстві окремих європейських країн аж до середини XIX століття. Також, у римському праві існував інститут *capitis deminutio maxima* (з латинської – найбільше зменшення правоздатності) – позбавлення всіх прав громадянина.

природна властивість як така, а готовність до здійснення визначених дій і вчинків, передбачених законом, що становлять права і обов'язки фізичної особи. Існування такої здатності вже не має абстрактного характеру і не може бути однаковою для всіх фізичних осіб» [3].

Цікавим є той факт, що не в усіх правових системах вищезгадані категорії термінологічно відмежовуються. У Англії та США дієздатність та правоздатність поєднані в один термін – «правова здатність» або *legal capacity*. В судовій практиці можна зустріти також терміни «пасивна правова здатність» (*passive capacity*), що за змістом відповідає поняттю «правоздатність» і «активна правоздатність» (*active capacity*), «здатність до здійснення правового акту» (*capacity for performance of legal act*), що означає дієздатність.

У Франції, як і у Англії, чіткого розмежування між дієздатністю і правоздатністю не проводять. У ст.3 ФЦК застосовують термін «*capacity*», під яким і розуміють дієздатність і правоздатність. На відміну від французького і англійського права, німецьке і швейцарське право вживає три терміни: правоздатність, дієздатність та деліктоздатність.

Деліктоздатність – це здатність особи нести цивільно-правову відповідальність за шкоду, заподіяну її протиправними діями, що виражається у здатності суб'єкта самостійно усвідомлювати свій вчинок і його шкідливі результати, відповідати за свої протиправні дії і нести за них відповідальність. Варто зазначити, що у цивільному праві деліктоздатність особи за майнову шкоду настає з 15 років. Не досягнувши повної дієздатності, ці особи є деліктоздатними. Передумовою деліктоздатності є осудність, тобто здатність у момент вчинення суспільне небезпечного діяння усвідомлювати свої дії і керувати ними.

Загалом, до ознак правосуб'єктності у доктрині права відносять такі ознаки: правосуб'єктність не є вродженою, вона може розглядатись як взаємозв'язок особи та суспільства щодо майбутніх відносин першої з усіма третіми особами – суб'єктами права та є юридичною мірою можливості участі осіб у відповідних правовідносинах [5].

Отже, враховуючи все вищезгадане можна зробити висновок про те, що незважаючи на відсутність єдиного правового на поняття правосуб'єктності, до його ознак, як до правової властивості особи, можна віднести правоздатність, дієздатність та деліктоздатність. Усі ці елементи виникають не одночасно, а існують у зв'язку із віковим та вольовим факторами, можливістю і здатністю керувати своїми діями, розуміти їх, і бути вільним у виборі варіанту поведінки. Наявність правоздатності, що виникає в особи з народження, характеризує її як суб'єкта права.

Список використаних джерел

1. Братусь С.Н. Юридические лица в советском гражданском праве. Москва: Юриздат, 1947. 363 с.
2. Гражданский кодекс Франции (Кодекс Наполеона). Киев: Алерта, 2016. 1156 с.
3. Дзера О.В. Цивільне право України. URL: http://pidruchniki.ws/1593110646999/pravo/pravozdatnist_fizichnoyi_osobi (дата звернення: 12.10.2019).

4. Загальна декларація прав людини. Прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_015 (дата звернення: 11.10.2019).
5. Иоффе О.С., Шаргородский М.Д. *Вопросы теории права*. Москва, 1961. С.210-211.
6. Міжнародний пакт про громадянські й політичні права від 16 грудня 1966 року. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MU66003U.html (дата звернення: 12.10.2019).
7. Морозова Л.А. *Теория государства и права: учебник*. Москва, 2002.
8. Сердюк І.А. *Основи правоохоронних відносин: монографія*. Дніпропетровськ, 2010.
9. *Теорія держави і права: підручник / кер. авт. кол. Ю.А. Ведерніков*. Дніпропетровськ, 2014.
10. Цивільний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2003. № 40–44. Ст. 356.

Гречанюк Р.В.

*к.ю.н., провідний науковий співробітник
Національної академії прокуратури України*

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АНТИКОРУПЦІЙНИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ

Важливість правового регулювання для упорядкування певних суспільних відносин пов'язано із самим його концептуальним розумінням, адже «правове регулювання включає в себе всі форми впливу на свідомість і поведінку людей: попереджувальну, мотивувальну, ідеологічну, виховну і специфічно-юридичну» [1]. Правове регулювання в теорії права розглядається як здійснюваний за допомогою системи правових засобів результативний нормативно-організаційний вплив на суспільні відносини з метою їх впорядкування і розвитку відповідно до суспільних потреб [2, с. 145]. Черкас М. Є. з цього приводу констатує, що такий вплив носить комплексний характер:

а) спеціальні юридичні засоби створюють основу, програму правового регулювання, його режими;

б) методи безпосереднього впливу на поведінку людей в рамках юридичної програми є різними: від мотивації до відповідальності. При цьому вибір того або іншого методу правового впливу будуть визначатися відповідними типами правосвідомості суб'єктів права: для одних досить позитивного наказу держави, що виражається в правовій нормі, для інших необхідний примус [3, с. 42].

Під правовим регулюванням адміністративної діяльності антикорупційних органів пропонуємо розуміти систему нормативно-правових актів, що регламентують порядок здійснення адміністративних процедур (обумовлених інформаційно-аналітичними, забезпечувальними, представницькими, контрольними, юрисдикційними повноваженнями посадових осіб, які обіймають адміністративні посади в цих органах), що спрямовуються на упорядкування внутрішньоорганізаційних процесів, побудову структури цих